

خېر و شەپ د ئەفسانەيا "ئەو مریخ خزمەتا ساخان کری" دا ل گۆرمی ئۇلا

ئیزدیيان

و چەمکین دموونییین کارل گۆستاف یۆنگ

م. ژیهات قادر حەسەن

پشکا زمانئ کوردی- کۆلیژا زانستین مرقۇفایەتی- زانکۆیا زاخۆ- هەریما کوردستانئ/ عیراق

پوختە

ئەفسانە د ناف کورداندا بۇ شروڤەکرنا دیاردەیین جوداییڭ ژیانئ بکارهاتییه، هەروەسا ب رڤیا ئەفسانەیین ئاوايئ هزرکرنا مرقۇفئ کورد ل قۇناغین دەستپیکئ یین ژیانئ بەرجەستە دبیت. ژ لایەکئ دیقە، ئەم ب سەر ئیستگەهین دەستپیکییڭ ژیانئ هەلدبین و دگەهینە ئەوی ئەنجامی، کو ئەفسانەیین د ناف کورداندا دیرۆکەکا کەفتار هەیه و پەیهوئندی ب هەبوونا کوردانقە هەیه. د ئۇلا ئیزدیياندا ژى وەکو ئیک ژ ئۆلین کەفتار و پەسەنئ کوردی، گرنگیهەکا مەزن ب ئەفسانە و دیاردەیین ئەفسانەیی هاتییه دان و ژبو شروڤەکرنا هەر دیاردەیهکئ ئەفسانەیهک هەیه. مینا ئەفسانەیین: پیرۆزیا رۇژا چوارشەمبئ، ئەفسانەیا بوون و مرن، ئەفسانەیا ئافراندا کنیاتئ، ئەفسانەیا خیر و شەپ و ... د ئەقئ قەکۆلینئدا جەختی ل سەر بابەتئ ئەفسانەیا خیر و شەپ د ئیزدیياتییڭدا هاتییهکرن، خیر و شەر وەکو ئەنجامدانا باشی و خرابییان ژلایئ مرقۇف یان تاکەکەسانقە و پاداشت و سزاییڭ خودایی ژ بۇ مرقۇفان بەرامبەری ئەقئ چەندئ هەنە. خیر و شەپ یانئى پاداشت و سزاییڭ خودای ژبو مرقۇفان ئەنجامئ کریارڤ مرقۇفانە، ئەو ژى ب چەندین رڤیک و شیوازان هەنە، گەلەک جاران دەیتە گۆتن ئەو باشییا دەیتە د رڤیکا هەر کەسەکیدا دەرئەنجامئ ئەنجامدانا قەنجیهک یان باشییهکڤیه، ب هەمان شیو دەمئ نەخۆشییهک یان تەنگافییهک دکەفیتە د رڤیکا کەسەکیدا دبڤژن ئەقەژى دەرئەنجامئ خەلەتی و خرابییا ئەوییه، ل گەل هندئ هندەک جاران شیواژئ قورتالبوون و رزگاربوون ژ تەنگافییان ژى دەرئەنجامئ باشی و خرابییا مرقۇفانە، ئەقە ل سەر دونیایئ، ل رۇژا ئاخەرتئ ژى د ئیزدیياتییڭدا بەهشت و دۆزەهئ ب پاداشت و سزاییڭ باشی و خرابییڭ ژلایئ خودایقە ددەنە دیارکر.

مەرەم ژ ئەنجامدانا ئەقئ قەکۆلینئ ئەوە بزانیڭ ئەفسانەیا خیر و شەپ چاوە د ئەدەبیاتا ئۇلا هاتییه باسکر و ئەفسانەیا خیر و شەپان و بەرامبەری ئەوان پاداشت و سزا

چاوه ھاتىيە پەسەندىكىن و ھەلسەنگەندىن. ئەف چەندە دى ب وەرگرتنا نموونەيا ئەفسانەيا "ئەو مریخ خزمەتا ساخان کری" ھیتە ئەنجامدان ل گەل ھینانا بەلگەییڭ ئەدەبىياتا ئۆلى ژ: قەول، بەیت، دوعا و قەسیدەیان ب مەرەما شرۆفەكرن و سەلماندا ھەر بوویەرەكى. ئەف ھەكۆلینە دى ل ژىر ناقونیشانى "خیر و شەر" د ئەفسانەيا "ئەو مریخ خزمەتا ساخان کری" دا ل گۆرى ئۆلا ئیزدیيان" بیت و دى بزاف ھیتەكرن بەرسقا چەند پرسىارەكىڭ گرنىگ بەیتەدان. ژ گرنىگترین ئەوان پرسىارىڭ مە دقیت بەرسقا ئەوان بدەين، وەكى: مەرەم ژ خیر و شەر چىيە؟ بۆچى ئەف چەندە ب خیر و شەر د ئۆل و ئەدەبىياتا ئۆلىيا ئیزدیياندا دەیتە نىاسىڭ؟ ل گۆرى ئۆلا ئیزدیيان پاداشت و سزايڭ ئاخەرتى و ل سەر دنيايى ژىو باشى و خرابىيان چىنە؟ ئەفسانەيا سزايڭ ھەر گونەھەكا مینا: درمو، غەیبەت، سەلەف، بوختان و ... چىيە؟ د ئەف ئەفسانەيیدا چاوه سقكاتى ب مریيەكى دەیتەكرن؟ چاوه مری پادبیت و ل گەل بازىرگانان دچیتە كاروانىيان؟ بۆچى ئەف مریيە پابوو و بۆچى ھارىكارىيا بازىرگانان دكەت؟ ئەرى ئەف مریيە ل گەل بازىرگانان دمینىت يان قەدگەپیتە د گۆرى خۇدا و بۆچى؟

پەيىڭ سەرەكى: ئەفسانە، مری، ئیزدیياتى، قەول، خیر و شەر.

۱. پەيشەكى

ب درىژاھىيا دىرۆكى و د ژيانا مرۆفایەتیدا كۆمەكا كارڭ باش و كارڭ خراب ھاتىنە ئەنجامدان ژلايى مرۆفانقە، ئەنجامدان كارڭ باش و خراب و برىاردان ل سەر ئەفنى باشى و خرابىيى و پاددەيى وئ: رەنگە ژ سەردەمەكى بۆسەردەمەكى دەیتە گوھۆرىڭ، ل گەل ھندى ئەف چەندە ژ جفاكەكى بۇ جفاكەكى دى جياوازە، ھەرەسا ئەف برىاردانە د ناف ئىك جفاكیدا ژى، ژ تەخەكى بۇ تەخەكا دى و د ناف ئىك تەخیدا، ئەف چەندە ژ كەسەكى بۇ كەسەكى دى دەیتە گوھۆرىڭ.

ھەموو ئايىنڭ ئاسمانى و سروشتى باسنى سزا و پاداشتڭ باشى و خرابى كرىيە، بەلى د مژارا ھەكۆلىنا مە دا بزاف ھاتىيەكرن ئەو كارڭ باش و خراب ئەويڭ د ئەفنى سەرھاتىيیدا رەنگەدەن ب ھینانا بەلگەيىڭ سەبەقەيان ژ قەولڭ ئايىنڭ ئیزدیيان بەيىنە نىشاندان كو د ئیزدى "باشى ب خیر" و "خرابى ب شەر" بناقدكەن، ل گەل دياركنا پاددەيى پاداشت و سزايڭ خودايى و دنيايى ل گۆرى ئۆلا ئیزدیيان ل گەل شرۆفەكرنا ھندەك رویدانڭ ئەفسانەيى د ئەف ئەفسانەيیدا ل گۆرى بۆچوونڭ رەخنەيا ئەفسانەيى يىڭ "كارل گۆستاف يۆنگ" و دروستكرنا پەيوەندىيەكى د ناقبەرا شرۆفەكارىيڭ ئەفسانەيى ل گۆرى بۆچوونڭ يۆنگى و بەلگە و نموونەيىڭ سەبەقەيىڭ قەولڭ ئايىنى.

ناھونیشانى ھەكۆلىنى

(خېر و شەر د ئەفسانەيا "ئەو مریخ خزمەتا ساخان كرى" دا ل گۆرەى ئۇلا ئیزدیيان) ئەف ھەكۆلىنە بزاھەكە بۆ دیاركرنا لایەنپن باشى و خرابییان د ئەفئ ئەفسانەییڧا و ھینا بەلگەیان ژ سەبەقەپن قەولپن ئیزدیيان و شروڤەكارپیا ئەوان كریارپن د ئەفسانەيا ناھریدا ل گۆرەى گرنگترین بۆچونپن كارل گۆستاف یۆنگ...

پېازاھەكۆلىنى

د ئەفئ ھەكۆلىنپڧا پشتبەستن ل سەر پېازا (وەسفى - شروڤەكارى) ھاتیپەكرن.

گریمانەيا ھەكۆلىنى

ئەف ھەكۆلىنە ل سەر ئەفئ گریمانەپن ھاتیپە ئاھاكرن ئیزدی چاوه باسئ باشى و خرابیپن دكەن و ئەف چەندا ئیزدی باسدكەن یۆنگ چاوه باسدكەت.

پرسیارپن ھەكۆلىنى

ا. ئایا ئەو سزا و پاداشتپن ئیزدی باسدكەن، د ئەفئ ئەفسانەپڧا رەنگقەدەمن؟
ب. ئیزدیياتى وەكو ئایپنەكى سروشتى، تا چ راددە شیاپە ل سەر باسكنا ئەقان سزا و پاداشتان زالبیت؟

ئارمانجا ھەكۆلىنى

دەستنیشانكرنا گرنگترین باشى و خرابییان و سزا و پاداشتپن ئەوان د ئەفئ ئەفسانەپڧا. ل گۆرەى ئۇلا ئیزدیيان پاداشت و سزایپن ئاخروتى و دنیاپن ژبۆ باشى و خرابییان چپنە؟

كەرەستەپن ھەكۆلىنى

كەرەستەپن سەرەكپن ئەف ھەكۆلىنە ل سەر ھاتیپە ئەنجامدان، ئەفسانەيا "ئەو مریپن خزمەتا ساخان كرى" یە، د پەرتووكا "سپدەرا شیشمس" دا ھاتیپەبەلاقرنە.

۲. ئەفسانە چپپە؟

ھەر مللەتەكئ ل گورەى زمان و تاییبەتمەندییا خوہ پەیقەك ژ بۆ ئەفسانەپن دەستنیشانكرپپە، د زمانئ گریكیدا پەیقا Mythos بكارھاتیپە. د زمانئ ئینگلیزیدا Legend ب پامانا ئەفسانەپن Myth ب واتایا ئەفسانەيا خوداوەندان . ب زمانى فەرەنسى پەیقا Legende ل كارە . ھەرەوسا ب زمانئ ەرمەبى پەیقا (اسطورة) ب بەربەلاقى دەپتەبكارھینان و جەئ خوہ د فەرھەنگپن ئەكادیمیدا و د ناف نامەپن ماستەر و دكتورایپڧا گرتپپە. د

زمانى فارسيدا پەيڧا (افسانە) دەيتەبكارهينان و د زمانى كورديدا وەكى ھەمى زمانىن ديتەر پەيڧا ئەفسانە. — Efsane جەنن خوە د نقيسين و فەرھەنگاندا كريبە. (ku.wiktionary.org/wiki/efsane)

ل دۆر زاراقى ئەفسانەيى، ب تاييەتى د بياڧى كەڧنارى و نەژاديدا ديتن و بىروبۆچوونىن جوداجودا ھەنە، بۆ نموونە ((بنەرەتق ڧى زاراقى بيانى يە و بۆ گريگان دزڧريت، Mythos يان ڤى Mythos كو پەيڧا Mythos ب ڤامانا (پەيڧا گرتى) دەيت، لى پەيڧا لڧىرئ نەھەر پەيڧەكا ژ دەڧى دەدكەڧيت، بەلكو ب واتا چىرۆكىن خوداوەندان)) ھەرودەسا ھندەك ڤەخنەگر و نقيسەرپىن ديتەر ڤى دبىژن: دبىت پەيڧا (اسطوره) يا ەمرەبى ژ پەيڧا (istoria) يا گريكى ھاتبىتە . تەعريبكرن يا ب واتا ھىكايەتەن نەرەست ژ بۆ خۇشيا مرقۇى دەيت كو ھەڧدزە ل گەل راستىن. ھەرودەسا ھندەك ڧەكۆلەرپىن دىيىن ەمرەب دبىژن: ژ پەيڧا سىرتۆ يا زمانى سريانى ھاتبىتە وەرگرتن، ب واتا . رپىز . دەيت. ژ لايەكى ديتەر بۆچوونەكا دى ھەيە و ئەڧ بۆچوونە ھەتا ڤادەيەكى يا نوپيە كو دبىژيت پەيڧا ئەفسانە (اسگورە) ژ ناڧى خوداوەندى بابلى (ەشتار) ھاتبىتە و بوويە بنەرەت ژ بۆ چىرۆكىن پىرۆز (اسطار . اساطير). (شقان جرجيس عبدالرحمن، ۲۰۱۳: ۱۸).

د داناسينىن ل سەريدا بۆ مە دياربوو، كو زاراقى ئەفسانەيى د ناڧ ڤرانييا مللەتەن جىھانيدا جەنن خوە كريبە و ھەر مللەت و نەتەويەكى ل گوردى تاييەتمەنديا زمانى خوە، بۆ نموونە (گريكى، ئىنگليزى، ەمرەبى، كوردى...ەتد) پەيڧەك يان چەند پەيڧەك ل بەرامبەر پەيڧا (ئەفسانە) يى ھەنە و د نقيسين و خواندنىن خودا بكاردەينن و د وارين جودادا دويشچوونى ژ بۆ ناڧەرۆكا ئەڧى پەيڧى دكەن.

د سەردەمى نۆكەدا و د ناڧ سازى و ناڧەندىن زانستى و ئەكادىميدا، گرنگىيەكا بى ھەمپا ب ئەفسانەيى دەيتەدان و ب بەردەوامى ژ لايى ڧەكۆلەر و ئەكادىمىستانڧە كار ل سەر تىگەھى ئەفسانەيى دەيتەكرن.

ل دەڧ مللەتەن ئەوروپى بىژەيا كو ژ زمانى يوونانى ھاتبىتە Mythos بكار تينن يان ڤى ميتۆلوژى ب كار تين . ئەفسانە، ئەو بىرمومريا گەلپن كەڧنارە كو ل سەر خوداوەندان، ڧەھرەمانپن لىگەند و ڤىدەريا جىھان و ڤيانى بوو. ھەر وەھا ڤى ل سەر ھزرا خەلكين وئ ڧوناڧى يا ل سەر جىھانى و ڤۆلا مەرۆڧ تيدە. ب ڧى ڤى گريڤداى ئاشۆپەك گشتى ل سەر رىالا كو تيدە دڤيان. لى ئەڧ ئاشۆپ وەكو راستىن، ژ وان رە ديار دبوو. لۆما ڤى پرى جارن،

ئەف ئەفسانېن گەلېرى دېون پالدمر يان ژى بنگە، ژ بۇ بەرھەمىن ئەدەبى و وینەكېشىي. ئەف ديارده، د ئەدەب دە، چاوا د قۇناغا ئەنتېك دە، جېئ خوە گرتېو و ھەتا سەردەما نو بەردوماھە (باقى نازى، ۲۰۱۲: ۲۴)، وەسا دياردبېت كو ئەفسانە كۆمەكا بېروباومرېن گەل و مللەتېن كەقنارن، كو ل دۆر ھېزېن مەزن بۇ نموونە (خوداوەند، قەھرمانېن ئەفسانەيى و چاكانىيېن ژيان و جېھانى) ھاتىنەگۆتن و ھەگېران. پاشان ئەف گۆتن و ھەگېرانە ل دەف خەلكەكى د قۇناغەكا دېتر يا ژياندا بوويە راستىيا ژيانى و باومرېيەكا موكم پى ھىنايە.

كارل گۆستاف يۇنگ دەيتە ھۆمارتن ئىك ژ رابەر و پېشەنگېن زانستى دموونى دەربارەى ئەفسانەيى دېئىت: ئەو ھەمى بزاڤېن ھاتىنەكرن ژ بۇ راھەكرنا ئەفسانەيان نەشايەنە بېنە ئەگەرئ تېگەھشتىن ژ ئەفسانەيان، بەلكو بەروفاژى، بوويە ھوکارى دويركەقتنا مە ژ جەوھەرئ ئەفسانەيان و ھىيەتېبوونا مە ھەمبەر ئەفسانەيان پتر لىكرى، چونكى ئەفسانە بۇ تېگەھشتىن يا ئاسىيە و ئەو بخو بەرزەبوونەكا مەزنە (كۆمەكا ھەكۆلەرەن، ۲۰۲۰: ۱۰۰۸)، يۇنگ د ئەوئ باومرېيىدايە كو ئەو بزاڤېن ژ بۇ دانەنياسىنا ئەفسانەيى ھاتنەكرن، نە ب تنى نەشايەنە بگەھنە پامان و تېگەھى ئەفسانەيى، ئى بەلى ژ جەوھەرئ ئەوئ دويركەقتىنە و پىرسىارېن زىدەتر ل دەف خواندەھقانان چىكرىنە، لەورا ئەو بزاڤە بوويە ئەگەرئ ئەوئ چەندى، كو ئالۆزى و شىواندەك د تېگەھى ئەفسانەيىدا پەيدابېيت و تېگەھشتنا تېگەھى ب زەحمەت بېيت.

د ھەرهەنگا ئۆكسفۆرد (Oxford) پەيڤا ئەفسانەيى وەھا ھاتىيە رۆھنكرن: ئەفسانە ژ پەيڤا ئەفسوون، ئانكو سحر وەكو تېگەھ بۇ ئەوان جۆرە چىرۆكان يېن كو بوويە و كارەكتەرېن ئەوان نەئاسايى بكاردەيت. ھەروەسا د ھەمان ھەرهەنگىدا ھاتىيە: ئەفسانە ھەولەدانەكا كويرە بۇ شىرۆقەكرنا دياردەيېن راستى يان ژى يېن ئاشۆپى كو سەرەنجا ئافرىنەرئ ئەفسانەيى رادىكېشيت (Oxford Learner's Dictionaries: 2021)

ل دويڤ ئەقان ھەردو دەرېپانان، خويا دبېت كو ئەفسانە وەكو تېگەھ بۇ ھندەك چىرۆك و بوويەران بكاردەيت، كو رەوشا ھەگۆتن و كىران ئاسايى نىنە. ئى مەندەھۆشى و ماتەمىنئ ل دەف خوينەرى (وەرگىرى) پەيدا دكەت. ژ لايەكى دىقە، ئەفسانە بوويە پىكەك ژ بۇ شىرۆقەكرنا ھندەك دياردەيان، ئەفجار راستى يان ژى ئاشۆپى بن.

كورد ژ ئەوان گەل و نەتەومىانە يېن كو گرنگى و ھەا ب ئەفسانەيى دايىن و ھەتا رۆزا ئەفرۆ ژى ل گۆرى پىدقېياتىيى دەيتە ھەگېران. د ئەقى وارىدا (سەدىق بۆرەكەيى) دېئىت: ((ئەفسانە لە ناو گەلى كوردا پلەوپايەكى بەرز ھەيە و ئاوتىنەيەكى بالانمايە بۇ شىكرەنەوى چەشنى ژيانى كورد، ئەم ئەفسانانە ھى رۆژگارېكى زۆر كۆنن و

کارهساتی ئەشکەوتەکان و ژیاڤی ساویلکەیی ئەو دەمەیی کوردمان بۆ دەگێڕێتەوه. (هتد)) (سەدیق بۆرەکەیی، ۲۰۰۸: ۳۲)، ئەفسانە د ئاف کورداندا بۆ شڕۆفەکرنا دیاردەییڤن جودا ییڤن ژیاڤی بکارهاتییه، ههروهسا ب پڤیا ئەفسانەیی ئاوايی هزرکرنا مرۆفقی کورد ل قۆناغیڤن دەستپڤکی ییڤن ژیاڤی بهرجهسته دبیت. ژ لایهکی دیقه، ئەم ب سەر ئیستگههین دەستپڤکی ییڤن ژیاڤی ههلبین و دگههینه ئەوی ئەنجامی، کو ئەفسانەیی د ئاف کورداندا دیرۆکهکا کهفتار ههیه و پهیوهندی ب ههبوونا کوردانقه ههیه.

ژلایهکی دیتەر دهربارهی ئەفسانەیی هاتییهگۆتن: ((ئەفسانە، نهئینییهکانی پڤشینانی ئیمەن، ئەو نهئینیانەیی نهیانتوانیوه بهراشکاوی دهریبرن. ههر ئەو نهئینیانە بوونهته زمانی هیمايی بۆ دیو و درنج و بابەتی لهم چهشنه و دنیاى ئەفسانە پڤره له راستی)) (www.rudaw.net/sorani/opinion/culture_and_literature)

د ئەقڤ داناسینیڤدا وهها هاتییه پۆهنکرڤ، کو ئەفسانە نهئینی و کار و کریاریڤن قهشارتیییڤن پڤشینان (پڤشیییڤن مهنه)، کو نهشیانیه ب شیوازەکی ئیکسەر دهریبرن، لهوړا پهنا ژ بۆ هیزهکا دیتەر برینه و ل سەر زمانی (دڤنده و هۆقان) نهئینیيڤن خوه قهگیڤراییه.

۳. پڤخنهیا ئەفسانەیی

پڤخنهیا ئەفسانەیی وهکو زاراڤ ب زمانی ئینگلیزی دیڤژنی (Mythological Criticism) و ب زمانی عهرهبی دیڤژنی (النقد الاسطوري). ئەقڤ پڤخنهیه د وتلرا سیڤیڤدا ژ پهرتووکا (تشریح النص) یا (نورتروپ فرای) دیاریوو. ب دیتنا وی تهرز و شیوهییڤن دەستپڤکی ئەفسانەنه و د ئاف بهرههماندا پڤنگفهدهن، لهوړا ئەرکی پڤخنهگری ئەوه ئەوان تهرز و شیوهییڤن پڤنگفهدهی دەستنیشانبکەت و پاددهیی لادان و راستقهکرڤ و گوهورپڤنان تیڤدا دەستنیشانبکەت. د ئەنجامدا پڤخنهیا ئەفسانەیی دبیته ئەو پڤخنه یاکو ل یهکهییڤن ئەفسانەیی دگهڤیڤت د ئاف تیڤکستیڤدا. قهدهگهڤیڤته سەر نهخشهییڤن دەستپڤکییی ئەفسانەیی و دیاردکەت کا چ گوهورپڤن و زیڤدهی و جوانکاری تیڤدا چڤبووینه. (المعتز بالله، ۲۰۱۰/۸/۴).

پڤخنهیا ئەفسانەیی وهکو میتۆد و میکانیزم و کاریڤکرڤ، ژ کیموڤنهترین میتۆڤیڤن پڤخنهیی یه د بیاڤی پراکتیکیڤدا کار ل سەر هاتییهکرڤ د قهکۆلینیڤن ئەکادیمیڤدا، ژبهړکو ئەقز میتۆده دخوازیت قهکۆلهری زانیارییڤن ئەبستمی و قهرههنگییڤن بهرفره ههبن دهربارهی کلتووری مرۆفایهتیییڤن د بیاڤیڤن جۆراوجۆردا و ب تایبەت د بیاڤیڤن دیرۆک، جقاکناسی، ئایین و ئەفسانەییڤدا. نهخاسمه کو شهنگستهییڤن ئەبستمییڤن ئەقڤ میتۆڤیڤن قهکرییه بهرامبهړ پڤوشهنبیری و شارستانییهتیڤن مللهتان و کلتووری وان. دەستقهکرنا ئەقڤ پڤخنهییڤن بهرامبهړی بیاڤیڤن ههمهڤهنگیڤن ژیاڤا مرۆفایهتیییڤن وهسا کرییه

كو كارتېكرن ل سەر كەرسەستە و بابەت و ميكانيزمىن شىرۇقەكرنا وئ ۋى رويىدەت.
(annasronline.com/index.php/2014-08-09).

پەخنەيا ئەفسانەيى وەكو ھەموو جۆرىن دىيىن پەخنەيى (كەفن و نوى) پېناسە و
بەنەمايىن خومپىن تايىبەت ھەنە، لەورا د ئەقى سەرمەبابەتيدا دى پېناسەيىن ئەفسانەيى ۋ كوزى
و ئاراستەيىن جودا نىشانىدەين و ل سەر پاۋەستين.

دەيتە گۆتن ((پەخنەيى ئەفسانەيى پەخنەيەكە بە ئاشكرادىنى ماھىيەت و
تايىبەتمەندىيەكانى ئەفسانەكان و تەرەزە سەرمەتايىيەكان و پۇلىان لە ئەدەبدا ھەلدەستەيت.
پەخنەگرانى ئەم مېتۇدە بەقوولى بەدوای شېۋە مىسالىي و تەرەزە سەرمەتايىيەكانى ناو بەرھەمە
ئەدەبىيەكاندا دەگەرپن)) (نەسرولاي ئىمامى، ۲۰۲۰: ۳۶۳)، كەواتە پەخنەگرى پەخنەيا
ئەفسانەيى ل دويىف كود و سېمبۆلىن ئەفسانەيى د تېكىستىدا دگەرپت، ھەرودەسا گرنگىيا
ئەوان و چاۋانىيا بكارھىنانى ب ئاۋايەك ھويىرىن بەرجەستەدكەت.

ژ ئالىيەك دى ل دۆر پەخنەيا ئەفسانەيى ھاتىيەگۆتن: ((پەخنەيا ئەفسانەيى
داكوكىن ل سەر شېۋى ھەبوۋا كەۋنى دكەت، ھەول ددەت دوبارە بنىاتنانا كارتى ئەدەبى
بەكەت و دىتەنەكا ھويىرىن و سەنتەرى بۆ لايەنن دەروۋنى و مېژوۋىي و ئاينى بەكەت. لايەنى
مىرۇقاىيەتيا نقىسكارى ئاشكرادكەت و چاقدىرىيا چاۋانىيا بكارئىنانا خەيال و ھېمايان
دكەت ل دەق روشنىرىيىن جودا جودا. ب رەنگەكى كو ھېما و كەسايەتى، باردۇخ و وېنىن
تېكىستى دھارىكارىن ژ بۆ ۋەرگرتن و تېگەشتەن كووراتىيا ئەوان وېنىن
كەنى)) (كۆمەكا قەكۆلەرەن، ۲۰۲۰: ۱۰۱)، ل گۆرى ئەقى پېناسەيىن، پەخنەگرى
پەخنەيا ئەفسانەيى تەماشەيى كارتى ئەدەبى ب دىتەنەكا نوى و ھويىرىن دكەت و پېكۆلا
ئەۋى چەندى ۋى دكەت، كو بنىاتنانا تېكىستى شىرۇقەبەكەت و بەرجەستەيا لايەنن
(دەروۋنى، مېژوۋىي و ئاينى) دكەت. ب ئەقى چەندى ۋى پەخنەگر گرنگىيەكا تايىبەت ب
ئاراستەيىن مىرۇقاىيەتيا نقىسكارى ددەت و ھەۋلا شىرۇقەكرنا سېمبۆل و ھېمايىن
ئەفسانەيى و چاۋانىيا بكارھىنان و نىزىكبوۋا ژ واتايا تېكىستى ددەت.

ژ ئاراستەيەك دىترىيى دىتنى پەخنەيا ئەفسانەيى ب ئەقى ئاۋايى
ھاتىيە پېناسەكر: تېگەھى پەخنەيا ئەفسانەيى دويىچوۋن و لېگەرەنەكا نمونەيى يا
سېمبۆل و ھېمايىن گەلېرى و ئەفسانەيى و رەۋشەت و تىتالېن مللەتانە، ئانكو ئەم دىيىن
بېژىن كو ئەق جۆرى پەخنەيىن، ل سەر ئەوان ھېما و رەۋشەت و تىتالان ھاتىيەدامەززاندىن
عبدالھكىم المرباط، ۲۰۱۳: ۹)، د ئەقى داناسىنىدا ئەق چەندە ب زەلالى ھاتىيەدىاركرن،
كو بنگەھ و بنىاتى پەخنەيا ئەفسانەيى ھېما و تىتالېن مللەتان و پەخنەگر ب پىيا شىرۇقە و

رۇھنكرنا ئەۋانان، نامەيا نقيسكارى و ئارمانچ ژ نقيسنا تېكستا لېۋدەست ژ بۇ خوينەران دياردكەت.

ل دووماھيا ئەقان پېئاسەيان، ئەم گەھشت ئەۋى چەندى كو رەخنەيا ئەفسانەيى جۇرە رەخنەيەكا تايەتە و ل سەر بنىاتى سيمبۇل و تىتال و بيروباۋەرىن مللەتان يېن كو رەنگەك ژ رەنگېن ئەفسانەيى بخوۋقە دگريت، ھاتىيە ئاقاكرن.

۳-۱ پېشەنگېن رەخنەيا ئەفسانەيى:

رەخنەيا ئەفسانەيى مينا ھەمى جۇرىن ديتري يېن رەخنەيى، پېشەنگ و پېرەين خوە ھەنە، ئەقان پېشەنگان ب ئاۋايەكى تايەت ل سەر ئەقى جۇرە رەخنەيى كاركرىيە و پېكۇلا ئەۋى چەندى كرىنە كو بگەھن ئاقېر و خالەكا دەستىشانكرى د ئاقبەرا ھەقىقەت و ئەفسانەيى، ھەرۋەسا چاۋانىيا بكارھىنانا ئەفسانەيى د ئاف تېكست و مزارين ئەدەبىدا زەلالكرىنە، ژ ئەۋان پېشەنگان:

۱. سېر جىمس

۲. جورج فرېزەر

۳. نورترۋوب فرای

۴. كارل گۇستاف يونگ

۵. توماس ستيرنز (ت.س.اليوت)

۳-۲ ژ گرنگترين بۇچوونىن كارل گۇستاف يۇنگ:

رەخنا ئەفسانەيى ل سەر بىنەمايى، نىمۋنەيىن دەستپېكى ھاتىە دانان. يونگ نىمۋنەيىن دەستپېكى ب ھېما و مىراتى نەستى كۆم دزانىت و ب ئەقى رەنگى دەتە نىاسين ((ئەۋ وىنەيىن دووبارەكرى و نىشانىن دياركرىنە د ئۈستۈرە و چىرۋىكىن پەريان ل ئەدەبىياتى جىھانىدا و ل ھەر جەھەكى ئامادەنە و پۇژانە ئەف وىنە و نىشانە بۇ مە دووبارە دېن)) (كارل گۇستاۋ يونگ، ۱۳۷۱: ۴۶)، كارل گۇستاف يۇنگى شەنگستەيى دەستپېكى بۇ سەرھەلدانا ئەقى مېتۇدى بەرھەفكر. ھندەك ئەۋى ب دامەزىنەرى ئەقى ئاراستەيا رەخنەيى دادنىن، ژبەر ئەۋان دەستپېشخەرى و كارين وى ئەنجامداين د بياقى ئاراستەكرنا پرسىن تىۋرىدا و پاشى بەرسقدانا ئەۋان پرسىاران، ئەقۇ ژى بوۋنە تىۋرەكە تايەت دەربارەى قەكۇلىنا ئەفسانەيان (نۋارە لحرش، annasronline.com/index.php)، د نىقا دوۋى ژ سەدى بىستېدا، كارل گۇستاف يۇنگ دەرووناسى سويسرى تىۋرا خويە دەروونى دانا. ئەۋ ژ بۇ نىاسينا نەست و دەروونى مرۇقان، بۇ دەستقەئىنانا كەرەستىن قەكۇلىنن خوە، بەرەف جىھانا كەقنار و دئاف بيروباۋەر و ئەفسانەيىن كەقنقە چۈۋ. ب ئەقى رەنگى ئەۋى پەيۋەندىيا موكوما دئاقبەرا گيان و سروشتى ساخكرەقە(حسن انوشە، ۱۳۷۵: ۴۰۴)، ب ديتنا يۇنگى ھۈنەرەند

و نفیسەر، پشتی ئهو وینهیی مهبهست ژ ناخی نهستی ب دهستقه دئینیت و ل دویف ژيانا سهردهمی گوهرینان بهردا دئینیت. یونگ ل ئهوی باومریه کو مرؤف د قوناعین ومرار و پیگههشتنا خوه بهردوام مفایی ژ ئاست و پهههندی خوهیئن دروونی و مردگریه. هندهک ژ ئهقان پهههندی دروونی دناقهرا ههمی مرؤفاندا ههقهشک و یهکسانن ئهف وینهیی ههقهشک ههر ژ سهردهمی کهفانار د ناخی مرؤفاندا هاتیه دانان و یونگ ئهوان ب نموونهیئن دهستیکی ناف دکهت (کارل گوستاو یونگ، جهانگری، ۱۳۷۲: ۸۹).

"ئهز" ئیکه ژ نموونهیئن دهستیکییئن یۆنگی کار لسهرکری ((چوونا "ئهز" بهرهف "خود" ب مهبهستا بدهستهئینانا پیگههشتن و ههقههنگی و نارامیا دروونی پیدفی ب قههوزینا پهههندی جیاوازیئن نهستی مینا سیبهه، ئهینما، پیرسونا(دهمامک)... هتد)) (کارل گوستاو یونگ، ۱۳۷۸: ۲۶۱)، یونگ ههول دمت دیاربکهت کو ژ کومکر و تیکهلبوونا نهست و هشیاری ئهز ego دبیته کهسایهتیهکا بهرفرهه و ب خود دهیته نافکر.

ئهز مینا نموونهکا دهستیکی د ململانهکا بهردوام ل گهل سیبهه. گهشتا مرؤفی بهرهف تاکایهتی و دروونی لگهل سیبهه د دهستییکهت. یونگ دبیزیت: سیبهه مرؤفی لگهل مرؤفین ههقههخ و کهسین بهری ئهوی ژیا پیگههگریدمت و مرؤف هیدی هیدی سیبهه بهرهف ناخی خوه رهوانه دکهت و ئیدی شارمزیی لسهه پهههندی نهینیین سیبهه هیه و ئهینما مرؤفی بهرهف باشتر بوونیقه دجیت و ب ئهفی رهنگی پرؤسا تاک گهریا مرؤفی دهستییکهت و ئهینمایا ئهینیی جهی ئهینمایا نهینیی دگریه و دبیته ئهگهری قورتالبوونا مرؤفی (محمدعلی محمودی، ریحانی فرد و، ۱۳۹۱: ۱۵۸).

یۆنگی ههر ژ زارۆکینیا خوه ههزا ئالیی کهفنناسی، ئایین، فهلسفه و دیرۆکی ههبوویه، لی د گهل ئهقان ههمی ههزان ژ، پشتی هنگی ئهوی ل بهشا (دروونیشیکاری) ل زانینگهها باژیری (بال) ل سویس خواند و ههتا دووماهی د ئالیی دروونپزشکیدا شیایی بیت مامۆستای زانینگهه. ههر ل دهستییکه دههی ئیک ژ سهدی بیستی ژ بهر ههزا خوه یا کهفنناسی، مامۆستایا خوه یا زانینگهه بجههتلا و بهرهف ئالیی ههزا خوه یا قهکۆلینانقه چوو، ئهو ژ ههزا دویچوونا ئهفسانه و پهیههندی وئ ب (بی ئاگههیا کۆمی)قه بوو. ژ گرنگترین بهرهههههه یۆنگی، ئهه دشین ئاماژی ب فان بکهه: (وینئ نموونهی و بی ئاگههیا کۆمی، دروونناسیا ههستی بی ئاگهه، دروونناسی و دین، دروونناسی و کیمیاگهری...هتد) بوون. گۆتن و نفیسینین فی زانایی پشتی هینگ کاریگهری ل سهر رهخنا تهفسیری، دروونناسی و ئهفسانهی کر(حمید رضا شایگان فر...؟ : ۱۳۳-۱۳۴).

يۆنگ د تيؤرا خۇدا يا ب ناڧى (هزرا كۆمى . نەستى كۆمى) گريڧدانەكى ل گەل پەخنىيا ئەفسانەيى دروستدەكت، ب وئ پامانى كو پاشخانەيا هزرييا كۆمى پەيوەندى ب ئەفسانەيىقە ھەيە، ب ديتنا وى فەرە پەخنىگر قەكۆلينا نەستى كۆمى و جيھانا ناڧخۆيى و چاوانيا قەگوھاستنا تايبەتمەندى و پەگەزىن بۆماوھيى بكتە. ھەر ديسان ل سەر تىگەھىن عەقلى و بىئاگەھيىن و پاستى و خەيالان ئاگەھداربىت(جميل حمداوي، <http://pulpit.alwatanvoice.com/articles>،) ھەلبەت ((يۆنگ لەو باومەدەيە، كە لە ژيەر ئاستى پروكەشى ھەستىدا، كۆنەستى ئەزەلى (سەرەتايى) ھەيە، كە لەسەر شىۋەدى فاكترەيىكى ھاوبەشى بۆماوھيى و دەروونى تەواۋى ئەندامانى خانەوادەى مەروۋى دەركەوتوۋە. يۆنگ بەپىچەوانەى فرۆيد، كە باومەرى بە نەستى تاكەكەسى ھەبوو سەبارەت بە نەست باومەرى بە دوو لايەن ھەيە: نەستى تاكەكەسى و كۆنەست. بە مەزەندەى يۆنگ (نەستى تاكەكەسى فرۆيد يەجگار كەسيىە و لەسەر پروكەشى چىنپىكى قوولتر ھەيە، كە لە ئەزموون و پىدراۋە تاكەكەسيىەكانەۋە سەرچاۋە ناگريت، بەلكو لەسەر خودى خۆى وەستاۋە. ئەم چىنە قوولە ھەر ئەۋەيە، كە بە كۆنەست ناۋدەبريىت و ھۆكارى بەكارھىنانى سيفەتى كۆ بۆ ئەم نەستە بەھۆى گشتى بوون و ھەمەكى بوون و بە ھەمان شىۋە ھاوبەشى بوونىەتى لەنپوان ھەموو ئەندامانى مەروۋىدا، ھەروەھا جگە لەمەش پابەند نىيە بە ئەزموونگەرايىە تاكەكەسيىەكان و ناۋەرۆك و پىكەتەيەكى ھەيە، كە لەسەرۋى دەركەندە تاكەكەسيىەكانەۋە)) (نەسرولاي ئىمامى، ۲۰۲۰: ۳۴۸ - ۳۴۹)، كەواتە ل قىرى يۆنگ گرنىگىيەكا مەزن ددەتە تەرزىن دەستپىكىيىن ژيانە، ۋەكى بىروباۋەر و پەيداۋون و ... و ب ديتنا وى ھىڧىننى پەيداۋونا ئەفسانەيى و پەخنىيا ئەفسانەيى ئەف تەرزىن دەستپىكىنە.

۳-۳ چەمكىن دەروونىيىن يۆنگى و پەيوەندىيا وان ب ئەفسانەيىقە:

۳-۳-۱ نەستى كۆمى:

يۆنگ د ۋەسفا نەستى كۆمىدا ئامازە ب ئەۋى چەندى دكت كو نەستى كۆمى ۋەكى مەروۋەكى ب كۆمەلە، تايبەتمەندىيىن ھەردوۋ پەگەزان لىكداينە و ئەزموونا مەروۋەيەتيا چەندىن سالان ل بەردەستە، ژبەر ھندى ب نەمرى ھەمەرتيە. يۆنگ بەرۋەقازى ھەزمەندىن سەردەمى خۆ، باومەرى ب ئەۋى چەندى ھەبوو كو ناخى مەروۋى نە لاپەرەيەكى سىپىيە، ۋەكو جەستە تايبەتمەندىيىن ويىن تاكەكەسى بەرى ھىنگى ھاتىنە دياركرن، ب ئەۋى پامانى شىۋازى پەفتار و ھەركىنا مەروۋى ھەروەكى شىۋاز و پوخسار و بەژن و بالى چاۋە د جىناياتىن مەروۋىدا ھەيە دياركرن، ب ھەمان شىۋە تايبەتمەندى و پىكەتەيە دەروونىيا مەروۋى زى ب ئەۋى شىۋازى دياركرىيە و بەرى ژدايكبوونى ھاتىيە داپشتن (JUNG, C. G., 1991:15)

ب ئەقلى چەننى ئەم دىيىن بىژىن ((نەستى كۆ ئامادەبوونى لايەننىكى دىروونى دىيارىكراۋە، كە بە ھىزى بۇماۋە بىياتنراۋە بەھۇيەۋە لايەننى وشىارى گەشەى سەندوۋە. يۆنگ ئوستورەكان بە بەشىك و پىكھاتەيەكى سەرەكى ئەو بۇماۋەىە داناۋە، كە ئە نەستى كۆدا ھەن بەرپىسىارىيەتپىان لەلايەن ناۋچەيەك لەناۋ نەستى كۆ ھەلگىراۋە كە پىيى دىموتىت تەرەزە سەرەتاييەكان. ئەو تەرەزانەش ۋەكو پالئەرىك بۆ داھىنان و لەدايكبوونى ئەو قۇرم و شىۋانەى ناۋدەبىردىن بە ئوستورە و ئەفسانەكان دادەنرىن)) (كارل غوستاف يونغ، ۲۰۱۶: ۲۱۴)، كەواتە نەستى كۆمى ب بەرچاقومرگرتنا تەرەزىن دەستپىكى ژ ھىزىن سەرەكىيىن يۆنگىيە بۆ رەخنەى ئەفسانەى.

۲-۳-۳ تەرەزىن دەستپىكى - چەشنىن دەستپىكى:

ب ئەۋى پامانا ب شىۋەيەكى ژ شىۋەيان بىرىتيە ژ ھەگۋاھاستنا كەلتور، دابونەرىت، بىروباۋم، بەھايىن جىكاى، رەۋىش و رەفتارىن رۋۋى و ب شىۋەيەكى دناڧ دىروونىدا دناڧ نەستى كۆمىدەنە، ب شىۋەيەكى دى، ئەو نەستى كۆمىيى يۆنگ باسكەت، دىژنى تەرەزىن دەستپىكى، بىرىتيە ژ چەندىن رەۋىش و رەفتارىن رۋۋى كو ب شىۋەيى پەرۋەردەىى فېرنەبوۋىە. تەرەزىن دەستپىكى ئەو تەرەزىن سەرەكىنە، ۋەكى پەگەزەكى راستەقىنەىيى رۋۋىيى رەۋىيەتەنە، ژبەركو ئاستى ئاگاھى و غەرىزەيان ژ ئەگەرى ۋى دەينە گۋەۋرپىن و دىلقىن و دەينە ئاراستەكرن. كەواتە يۆنگى جەمەك تەرەزىن دەستپىكى بەرفەرەكر ب ئەۋى چەندى پىكھاتە و پەگەزىن سەرەكىنە ژ رۋۋا رۋۋى و د ناخى ھەر تاكەكى جىكاكىدا ۋەكى رۋۋ ھەبوۋا خۇ ھەيە. ئەقان تەرەزان شىۋەيى دىيارىكىيى خۇ نىنە و پىشكەكن ژ نەستى رۋۋى، ھەست پى ناھىتەكرن، ب تىن كارىگەرىيا وان ديارە ل سەر رۋۋى، ژبەر ھندى يۆنگ ۋەسا دىبىنىت ئەڧ تەرەزە مەنەۋىنە و نە ھەستپىكىرىنە (سازان جەۋھەر ھەمەخەرىب، ۲۰۱۹: ۱۵۲-۱۵۳)، دىيىن بىژىن گرنگىرىن ۋىنە و نەۋۋەنىيىن جۇرىيىن تەرەزىن دەستپىكى ل جەم يۆنگى ئەڧىن ل خوارىنە:

۱. دەيك

دەيك تەرەزەكە ل جەم ھەموو رۋۋىيىن بەرى و نۆكە زى جەھەكى تاييەت ھەيە و گەلەك جاران ب بنەمايى ژيانى دەيتە نىاسىن. ((بەپى بۇچوونى يۆنگ ئەو كەسانەى نەياتتوانىۋە راستەۋخۇ تەرزى سەرەتايى دايك ئەزمۋون بكەن، ئەۋا لەلاى مەسىحىيەكان بە پىرۋزكردى كەنىسە ياخۇد تىكۋشان لە پىناۋ زىد و نىشتمان و خاكى دايكدا ئەو ئارەزوۋىيەى خۇيان تىردەكەن يان لەناۋ دىريا خۇيان بىزدەكەن و سەرقالى كاركرن دەبن. واتە بەدۋاى دايكى بەدىلدا دەگەرىپىن لەسەر شىۋەى پەمز، كە خۇى لە سۋىش و ئاۋ و خاكدا دەبىنىتەۋە يان لە پىرۋزكردى مەرىمە و كەنىسەدا خۇى دەگىرتەۋە)) (كارل

گۇستاف يۇنگ، ۲۰۰۵: ۱۵ - ۱۶)، ب ئەقى چەندى مرۇف بى دەيك نەشيت بژيت، ئەگەر دەيك نەمايت، نەچاردبىت ل پىگوھوړى ئەوى دگەرييت، چ پىگوھوړدەكى سروشتى بىت وەكو دمريا، شكەفت، چيا يانزى ب پىكا پيرۆزپاگرتنا جەهەكى كو ب پىكا ئەفسانەيى ب پيرۆز هاتىيە پاگرتن، وەكى بيروباومرين نايىنى.

ب.سيبەر

د سەردەمىن كەقندا ب تاييەت د ئەفسانەياندا سيبەر بوويە هيما و وينە، ل دويف بيروباومر و دابونەرييتن هەر نەتەو و ميللەتەكى پامانين جياواز بۇ هاتينە دانان. بەلى وەكو پامان و جەوھەريى كارى سيبەر ب خۇيە، ئەقجا ژ نەستى تاكى هاتبىت يان نەستى كۆمى. دەيتە گۆتن ((هيماكانى سيبەر كە لە ئەفسانەكاندا هاتوو زياتر لە پىگاي پالموان و بوونەومرى خراپەو وينا كراو وەك: ژن و مرۇقى خراپى نيو ئەفسانەكان. يان وەك مار. ديو و درنج و خيو و جنۆكە، كە ئەوانە زۆر جار پاسەوانى لە دەركى ئەشكەوتىك، مالىكى چۆل، كانى و ئاويك دەكەن، كە پەيوەندييان بە دەستەجەمعيەو هەيە)) (هەمان ژيەدر: ۱۷)، ژبلى هيمايىن د ناف ئەفسانەياندا، ب ديتنا دەرۋونناسان تەرزى سيبەر رەنگە ((بە شيوەى پشيلەى رەش و عەباى رەش و پارچە قوماشى رەش لەناو خەون و لەناختا دەرېكەويى)) (هەمان ژيەدر: ۱۷)، ب ئەقى چەندى دشيىن بىين شيوازين دياربونا تەرزى سيبەر گەلەكن، هەرجار ب شيوەيەكى ديارديت.

د ليكانا ئەقان گۆتئاندا دشيىن بىزين ((غەريزە ئازەليەكانى ناو نەستى مرۇف كە بە تەرزى سيبەر ناسراون وەك كابووس و تارمايى و شەبەح بەردەوام بەدواى مرۇف دەكەون، بۆيە لە پشەتەوى هەر كەسايەتبيەك تاريكايەك هەيە، كە پرە لە شتى مەترسيدار و پيويسى بە كۆنترۆلكردنە، هەر لەبەر ئەمەشە باس لە تەرزى دەمامك دەكات كە مرۇف بۇ شاردنەوى كەسە تاريكەكەى پشتى پى دەبەستيت)) (سازان جەوھەر حەمەخەريب، ۲۰۱۹: ۱۵۷)، ب ئەقى چەندى دشيىن بىزين پىكشەگریدانەك د ناڤەرا تەرزى سيبەر و دەمامكدا هەيە، دشيىن بىزين زى دەمامك تەمامكەريى تەرزى سيبەر. كەواتە ب ديتنا يۇنگى هەر كارەكى مرۇف ئەنجامدەت، سيبەرەكى خۆ ل پشك ئەقى كارى قەشارتبيە، ئەو زى نەستى مرۇقيە يان نەستى كۆمىيە، وەكى سيبەرەكەيى ل دويف مرۇقى و كيرار و رەوشت و رەفتارين مرۇقى ناراستەدكەن.

ج.پىرسۇنا (دەمامك)

پىرسۇنا يان دەمامك هەر وەكو ژ ناڤى وى ديار ((مرۇف بۇ نيشاندانى رۆلى كۆمەلايەتى ئەم دەمامكە دەبەستيت و پيشانى كۆمەلگا و جيهانى دەرۋەدى دەدات، جا ئەگەر رۆلى ئەم دەمامكە لەگەل (من) يەكانگير نەبوو ئەوا تاك تووشى تەنگزەى

دەروونی دەبیتەو... بە واتایەکی تر ئەم ماسکە یەکیکە لە تەرەزە سەرەکییەکان، کە مرۆف هەولەدەدات بێت بەو ماسکە ی دەبەوێت، زۆرجار مرۆف زیاتر لە ماسکێک بەکار دێنێت، کە بەپێی ژینگە دەرووبەرەکە دەگۆرێت، بۆیە ئەم تەرەزە بە بەردەوام لەگەڵ مرۆفدا بوونی هەیە)) (هەمان ژێدەر و لاپەرە)، ئەف دەمامکە ژێ ژ سەردەمەکی بۆ ئێکی دی و ژ جفاک و کەسەک بۆ ئێکی دی جیاوازه و دەیتە گووهرپن.

د. ئەنیمە و ئەنیمۆس

ئەف هەردوو چەمکە ((دوو چەمکی تەرزێ سەرەتایی بوونی مێینەن لەناو نێر و نێرینە لەناو مێدا، یۆنگ پێی وایە لەناو کەسێتی تاکێ مرۆفیدا هەردوو پەگەزەکە هەیە، بە واتایەکی تر کەسێک نییە بە تەواوی نێر بێت یان مێ بێت، لە سروشتی خۆیدا هەردوو پەگەزەکە ی هەلگرتووە)) (کارل گۆستاف یۆنگ، ٢٠٠٥: ١٧)، کەواتە دشیین بێژین ئەف هەردوو چەمکێ تەرزێن سەرەتایی ب پامان هەردوو پەگەزێن نێر و مێ د ناخێ مرۆفیدا دەین، لەورا ((ئەو سیفەتە مێنانە ی لە نێردا دەبن پێیان دەوترێت ئەنیمە و ئەو سیفەتە نێرینانە ی لە مێینەدا دەبن پێیان دەوترێت ئەنیمۆس)) (پێزان عەلی ئیبراھیم، ٢٠٠٠: ٢٢٠ - ٢٢١)، کەواتە د ناخێ هەر مێیەکیدا ژبلی سیفەت و تەرزێن مێینە، سیفەت و تەرزێن نێرینە هەنە و د ناخێ هەر نێرینەکیدا، ژبلی سیفەت و تەرزێن نێرینە، تەرزێن مێینە ژێ هەنە، ئی راددە و پێژەیا هەبوونا ئەوان ژ تاکەکی بۆ ئێکی دی دەیتە گووهرپن، کەواتە ل دوێف گۆتتا کارل یۆنگی هەر نێر و مێینە یەک ژلایێ سایکۆلۆژیقە هەلگرتن شیوازین کەسایەتیا هەقدوونە.

م. مانا

ئەفە ژێ ئێکە ژ ئەوان تەرزێن دەستپێکییێن یۆنگی دەستینشانکرین و نوینەرایەتیا لایەنێ نەستی و پووچیێ هەر کەسەکی دکەت، بەرۆفاژێ ئەنیمە و ئەنیمۆسە، کو هەبوونا هەست و شعورێن پەگەزێ بەرامبەر دناف ئێکدا هەبوونا خۆ هەیه، ژبەرکو مانا تەرزەکە دەربڕینی ژ هەمان پەگەر دکەت د ناخێ مرۆفیدا، بەلێ ب شیوەیهکی نموونە ی، ب ئەوی شیوازی د نەستی کۆمییێ هەر ئافەرەتەکیدا؛ حەزا ئافەرەتەکا بەرز و بەرێز و بلند و نموونە یی هەیه، د ناخێ زەلاماندا ژێ نموونە یا زەلامەکی شارەزا و بلند و پێکوپێک هەیه و بەردەوام ل گەل دژیت(سازان جەوهرەر حەمەخەریب، ٢٠١٩ : ١٥٨).

و.خود

ئێکە ژ تەرزێن دەستپێکی و بزاقێ دکەت ئاگامی و بێئاگامیی پێکە کۆمبکەت و بکەتە وینە ی کەسایەتیهکی تەمام و پێگەهشتی، گەلەک جارێن دبێژن (هەمەکییهکی خود) (هەمان ژێدەر و لاپەرە)، کو ئەف چەمکە ل جەم یۆنگی ئێکە ژ

ئەوان تىشتىن مەرەما ھەر مرقۇقەكى د ژيانىدا ھەتا دگەھىتە "خود" ئىخۇ يان زاتى خۇ. ئەفەزى پېدقى چەند قوناغەكايە تاكو تاكەكەس تېدا دەريازدبىت و دگەھىتى ((لە ئاستى يەكەمدا نەستى تاك پېدەگات، لە ئاستى دووہمدا نەستى تاك لەگەل نەستى كۆ و خىزانى گەشەدەكات، لە ئاستى سېيەمدا نەستى كۆ بە ئەزمونى پېشوى ژيانى خۇى كە بە زنجىرەيەك ھەلچوون و داجوون و بەرزى و نزمىدا پۇشتوود، بە تەواوى دەرەكەوئىت و بنىات دەندرىت، لەپال ھەموو ئەوانەشدا زەمىنەى نەستى كۆيەكى ھەوبەشيش لە ئارادايە)) (ھەمان ژېدەر و لاپەرە)، كەواتە ژېلى زاتى مرقۇقى، نەراستەوخۇ نەستى كۆمى د ناخى مرقۇقىدا رەنگەدەدەت.

ز. كراوھى و گۆشەگىرى

ئەفە ھەردو ژى پشكەك بوون ژ چەمكىن دەروونىيىن يۆنگى، د شرۇقەكرنەكا پتر و بەرەرەھتردا د تەرزىن دەستپىكىدا باسكرن، كەواتە ((ھەردو چەمكى كراوھى و گۆشەگىرى بە بنەماى بنەپەتى پېكەتەى دەروونى تاك دادەنپىن، لەبەر ئەوەى ئەوانە تەرزى رەفتارەكانى تاك ديارى دەكەن... ئەم دوو تەرزە لەناو ھەموو تاكىكدا ھەيە، بەلام پېژەى دەرەكەوتنىان جودايە و لە ھەر كەسپىكدا دانەيەكيان بەسەر ئەويتىدا زال دەبىت، جا ئەگەر ھاتوو كراوھى زال بوو ئەوا كەسەكە گرنگى بە جىھانى دەرەو دەدات، بەو واتايەى كە كەسى كراو ھېزىكى جوولەدارى تېدايە، كە بەرەو تېركردنى لىبېدۇ و ھىوا و ئاوات و ئارەزووہەكانى بۇ دەرەوۋى خۇى ئاراستەى دەكات)) (ابراھىم فضل اللہ، ۲۰۱۱:۶۱)، د ھەمان دەمدا ئەفە ب كەسايەتییەكى چىقكى ژى دەپتە نياسىن، بەلى كەسى گۆشەگىر ئەو كەسەيە ((كە ھېزە دەروونىيەكانى بۇ تېركردنى لىبېدۇ و ھىوا و ئاواتەكانى ئاراستەى خود و ناوہوۋى خۇى دەكات)) (ابراھىم فضل اللہ، ۲۰۱۱:۶۲)، كەواتە ب دىتەنا يۆنگى كەسى گۆشەگىر ئەو كەسەيە ئەوۋ بەردەوام ھەز و ئارەزوويىن خۇ دقېن، ب ئەفە چەندى ژى تووشى نەخۇسىيى دېن يان ژى دقېت بەردەوام پەنايى بېنە بەر ھەز و خەون و زىندە خەون و ئارەزوويىن خۇ.

۴- خېر و شەپ "باشى و خرابى" د سەرھاتىيا "ئەو مریخ خزمەتا ساخان كرى" دا:

د ئىزدىياتىيىدا ھەر كارەكى مرقۇف دژى تىشتىن پىرۇز بىكەت و ھەر تىشتەكى خودى و چاكا ب گوننە دانابت يان زىاننى بگەھىنیتە بەرژمەندىيا تايەتەى و گشتى، گوننەھە. بىگومان دەمى خودايى مەزن مرقۇف ب ھەموو خۇشى و تام و لەقزەتېن دىيائى خنىكرى و ژ ھەموو گيانلەبەرېن دى جوداكى و ئاقل، زمان، شیان و ... دايەنە مرقۇقى، گەرەكە مرقۇف ژى د ژيانا خۇدا مرقۇقەكى راستگۇ و زمان پاك بت، خىرخواز و ئنیەت پاقر

بت... چونكى مرۇق ل ئەقى دىيائى مېڭانە و ھەر دى رۇزەكى پېدقى ئاخىرتى بت، ھەر وەكى د قەولئ "مسكىنو ژارۇ" دا ھاتىيە:

بن ئادەمۇ توو ل قى دنى مېڭانى
گەرەكە دىريازىكەى ب ئەدەب و ئەرکانى
ھەر دى رۇزەكى زقپىيە بەر دەستىن خودانى

ھەلبەت وەكى بەرى نۆكە ھاتىيە باسكرن چەمكىن دىروونىيىن يۇنگى ب شىۋەيەكى بەرچاڭ د ئەدەبىياتى ب گشتىدا دىاردىن و ب تايىبەت د ئەفسانەيىدا ئەق چەندە گەلەك ب رۇھنى دىاردىت، ب تايىبەت ئەو چەمكىن ئەفسانەيى ئەوئىن كو ھەتا نۆكە د ژيانا مرۇقاىەتتىيىدا بەردىوام و ھندەك گۇرانكارىيىن بچووك تىدا پەيداىووين و ھندەك ژ ئەوان ژى بىي گۇرانكارى ھەتا نۆكە د ژيانا مرۇقاىەتتىيىدا بەردىوامن، نموونەيىن ئەقان چەمكىن دى ھىنە وىرگرتن ل گەل ھىنانا بەلگە و نموونەيان ژ قەول و بەيتىن ئىزدىيان.

۴- نەستى كۆمى

۴-۱-۱ كارىن خراب (قومان):

مەرەم پى ئەو نەستەيە كو د ناخى ھەر مرۇقەكىدا ھەيە و ب شىۋەيەكى راستەوخۇ يان نەراستەوخۇ ئەق نەستە ژ چىكاكى يان ژى ژ ئەوئى كۆمەل و كۆمەلگەھا مرۇق تىدا دژىت ھاتىيە وىرگرتن و د كرىار و پەفتارىن تاكەكەسىدا رەنگشەدەت. د ئەقى سەرھاتىيىدا ب شىۋەيەكى بەرچاڭ ئەق نەستى كۆمى ب كرىارىن خۇيىن باش و خراب د كرىارىن ھندەك كەساندا دىاردىت، ئەقجا ئەق كرىارە ب شىۋەيەكى پۇزەتيف بىت يان نىگەتيف و دناق چىكاكىدا بەردىوامن.

بۇنموونە دەمى باسى قومارنى دەيتەكرن وەكو ئىك ژ چەمكىن گەلەك كەقن دناق چىكاكىدا و ھەتا نۆكە بەردىوامە، وەكو چەمكەكى ئەفسانەيى ئەق چەندە د دوو جھاندا دەيتە پىشچاڭ، ب تايىبەتى دەمى باب مال و ملكى تەسلىمى كورئ خوە دكەت داکو بچىت ھندەك پېدقياىيىن كارئ خوە بۇ بازىرگانىيى بىكرىت داکو بشىت كارئ خوە بىكرىت و ل گەل ھەقائىن خوەيىن كارى بچىتە كارئ بازىرگانىيى، بەلى ھردو كورئىن ويىيىن مەزن دچن قومارنى ل گەل ھندەك كەسىن دى دكەن، ئەقەزى دىبىتە ئەگەرئ ئەوئ چەندى بابى وان ئەوان ژ مال دىرىخىت و ئەوى مال و ملكى بدەتە كورئ خۇيى بچووك و كارئ خۇيى بازىرگانىيى دەتە كورئ خۇيى بچووك. ھەر وەكى د ئەفسانەيا "ئەو مرىن خزمەتا ساخان كرى" دا ھاتىيە:

سال هاتن و جوون، عهلی پیر بوو، سځ کوپ هه بوون، گۆته وان: ئه زوئ پیر بوویم و ئه ز هه
دکارم بازرگانیه بکه،م، بازرگان ب خوه ژى دبیژن بلا کوپه کی ته ب مهره بهیت. گۆته
کوپئ خوهی مهن: ئهغه ژ تهپه زیپ و ههپه کورتان و بهرپشت و تشتین دهواری خوه بکپه،
داکو توو ب وان په ههپه. گۆتخ: بلا. سبې زوو چوو گههشته سووک دیت ل بهر دیواره کی
خهپسهیه، پرسیارکر ئهو چیه؟ گۆتنخ: قوماره.

ئهوژى رابوو کهته د نیف واندا و قومار کرو دراف و زیپئ تمامان ژئ بر و هاته مال، بابج
وی گۆتخ کا تشتین ته کوپئ من؟

گۆتخ: بابو من فهیده که مهزنتر کرا

گۆتن ته چ فهیده کرا؟

گۆت: ئه ز چۆم خه لک گه لک وئ قوماری دکت، ئه ز ژى چۆمه د نیف وانده و من دراف و
زیپئ گشتان ژئ برا

گۆتخ: کوپئ من ئهو دراف و زیپه بلا گشت ژ تهپه بن، ئهو زیپئ من ژى داینه ته بلا ژ
تهپه بن، چ عه لاقهتا من پئ نه،ما، ئهو د حه رامن، ژ حه وشا من ژى دمرکهفه ههپه ژ خوه په د
خانییه کی دن ده بژی.

ب ئهقی چه ندئ ئه م دشیین بیژین ئه ف کریاره وه کو ههست و فیانه کا ب نهستی
کۆمپقه گریدای د ناخئ ههردوو کوپئ مهنذا هه بوویه و نهشیان کۆنتروئ ل سهر ئهقی
نهستی خۆ بکه و و جوون ل گه ل ئهوی خه لک قومارچی قومار کرن و هه ر ئه ف چهنده
بوو ئه گه ر بابی وان ئه وان ژ مالى دمریخیت و بوو ئه گه رى دوورکهفتن د ناچه را کوپ و
بابیدا.

ل گۆرهی ئولا ئیزدیان ئهو کهس ب نهجامدانا خرابیهی دژى گۆتنا بابی خۆ
راوهستیت و خۆ ژ گۆتنا بابی لادمت و نه زمان نهخۆش بیت و خودان گۆتنین پهق بیت ژى
سزاین خۆ ههیه، ئه ف سزایه ژى ژبه ر کریارین خرابنک هه ر وهکی د ناف جفاکئ ئیزدیدا
دهیته گۆتن: خیرئ بخوازی، دئ خیر هیته پیشیا ته، خرابیهی بکهی، دئ خرابی هیته
پیشیا ته "قومار ژى ژ کارین گه له ک خرابه و سزاین دنیاى و ئاخهرتى ژى هه نه، ژ
سزاین دنیاى ئه وه "پاری قومارئ، بۆ قوماریه" ئانکو د کریارا قوماریدا چه ند سه رکهفتن
هه بیت، نهجامئ ئه وئ هه ر شکه ستنه، ل سهر ئه ردی و ل ئاخهرتى ژى کهس قومارکهر دئ
ب تووندترین سزا هیته سزادان و گه له ک جاران د ئیزدیاتییدا پارئ قومارئ ب پارئ
سه له فئ دهیته بهراوردکرن، سه له ف ژى ژ گونه نه هیئ هه ره مه زنه د ئیزدیاتییدا:

ھنجىيى مالى سەلەھى دىخوارە
زەبىنى دى ھىنە سەر، بى جەد و ھۇمارە
دى ب وى گرن و ھافىنە دۆزى و دەھىت مارە

ھەر وەكى د ئەفسانەيا كەرەستەيى قەكۆلىنىدا ھاتىيە:

عەلى گۆتە كوپى خۇ يى دن: ئەھە ژ تەرە زىر، ھەرە تىشتىن دىوارىن خۇە بىكەرە و
توۋ ھەرە بازىرگانىيى ژ پىش بابى خۇەھە، چەنكو براىى تەيى مەزىن دەرکەفت نەيى
باش. براىى وى چۆ و ئەو ژى وەكە وى چۆ قومارى و دراڧ ئانى. بابى وى ئەو ژى
دەرانى و گۆتى تو ژى بىكىرە من ناھىي.

ھەرەسان د قەولتى "مىشتاقى سى بۆرم" دا دىربارەى سزا، بەدىكارى، سىتەمكارى، پىگىرى،
تالانكرن و ... ھاتىيە:

قەنجە ھوون د پىر وەسەفت بىن
نە ب مەكر نە ب حىلەت بىن
دا ل ئاخىرەتى ل بەر پەدەش خۇ نە د بى عزەت بىن
* * *
بلا خەبەرە تە نەيە فەحش بى
ل دىوانىت خاسا نە ل پاش بى
دا ل ئاخىرەتى ل بەر پەدەش خۇ نەيى بى ماش بى
* * *
مە ئىك دەھىت دى ب سەر بى
ل عەبادەتى يى ب قەر بى
نە پىر گۆتەككى دوو خەبەرى
* * *
ئاقىل ھىدايەتە
ھىنجى مىرى ب تەربىيەتە
پوۋا وى ل بەر پەدەش خۇ يە ب عزەتە

۴-۲ تەرزىن دەستپىكى

ئەو تەرز و كىرار و پەفتارن، كو ھەر ژ دەستپىكى د ناخى ھەر كەسەكىدا ھەنە،
ئەھەزى گىرىداى كۆمەكا بىروباۋەر و پەشتىن مەۋقىنە د ژيانىدا. ھەر وەكى بەرى نۆكە
ھاتىيە باسكەرن يۆنگى چەمكى تەرزىن دەستپىكى بەرفەرەكر ب ئەۋى چەندى پىكەھاتە
و پەگەزىن سەرەكىنە ژ پوۋا مەۋقى و د ناخى ھەر تاكەكى جىاكىدا وەكى پوۋا

هه‌بوونا خۆ هه‌یه. ئه‌قان ته‌رزان شیوه‌یی دیارکرییی خۆ نینه و پشکه‌کن ژ نه‌ستی مرۆفی، هه‌ست پێ ناهێته‌کرن، ب تنێ کاریه‌گره‌یا وان دیاره‌ ل سه‌ر مرۆفی، ژیه‌ر هندێ یۆنگ وه‌سا دبینه‌ت ئه‌ف ته‌رزه‌ مه‌عه‌وه‌ینه و نه‌ هه‌سته‌پیکرینه. ئانکو ئه‌ف کریار و په‌فتاره‌ ب شیوه‌یه‌کی نه‌راسته‌وخۆ د که‌سایه‌تیا مرۆفی و لقینه‌ن مرۆفی د ژيانا رۆژانه‌دا په‌نگه‌ده‌دن.

د ئه‌ف سه‌ره‌اتییدا ب شیوه‌یه‌کی ئه‌فسانه‌یی هه‌ست ب په‌نگه‌دانا چه‌ند ته‌رزێن ده‌سته‌پیکری ده‌یه‌ته‌کرن د لقینه‌ن که‌سایه‌تیاندا، ئه‌فجا ئه‌ف لقینه‌ چ بیروباروه، دابونه‌ریته، بنه‌مایێن که‌لتووری یان به‌هایێن جفاکی و په‌وشتی بن. ژ به‌هایێن هه‌ره‌ سه‌ره‌کییێن د ئه‌ف سه‌ره‌اتییدا په‌نگه‌داین، ئه‌وژی ده‌می باب "عه‌لی" پشته‌ی ده‌رنی‌خستنا هه‌ردوو کوپێن خوه‌میێن مه‌زن، کۆمه‌کا زێر و مالی ته‌سلیمی کوپێ خوه‌می بچووک دکه‌ت داکو ئه‌و ل جه‌ئ بابێ خوه‌می پیر به‌رده‌وامیێ بده‌ته‌ بازرگانیا وی و وان ب خودان بکه‌ت. کوپێ وی مه‌حموود رێژی ل بابێ خوه‌ دگرت و وه‌کی هه‌ردوو براییێ به‌ری خوه‌ ناکه‌ت و گۆتنا بابێ خوه‌ بجه‌دئینه‌ت، ئه‌و وه‌کی وان "قومار" ناکه‌ت، به‌لکو راسته‌وخۆ دجیته‌ دوکانا ئه‌وان پێدقیاتییێن بابێ وی گۆتیێن و رێژی ل خزمه‌تا بابێ خۆ و گۆتنا وی دگریته.

به‌لگه‌:

ها ژ ته‌ په‌ سه‌د زێرێن دی، جاره‌که‌ دی چۆ تشته‌ن خۆ کرپن و گۆتی: هه‌ره‌ ژ

خوه‌مه‌ خولامه‌کی ژێ بگه‌ره‌ دا هه‌ما ب ته‌ره‌ بته‌.

ل قێرێ ئه‌فه‌ دبیه‌ پاداشت و خه‌لاتێ بابێ بۆ کوپێ بچووک، ژیه‌رکو ئه‌وی ئه‌و پارێ بابێ وی دایێ وه‌کو هه‌ردوو براییێن خۆیێن دی ل کاره‌کی خراب خه‌رجه‌نه‌کر، به‌لکو بزاڤه‌ر که‌رامه‌تا مرۆقان و مرییان و گیانی ژێ بپاریژت ب رێکا بکاره‌ینانا ئه‌وی پارمێ بابێ وی دایێ، ل گه‌ل هندێ کریاره‌کا باش ئه‌نجامدا و هه‌موو جفاک ل سه‌ر ئه‌ف چه‌نده‌ی رێکه‌که‌فتیه‌، چنکو که‌یفه‌ بابێ وه‌ ب کریارا وی هات و ئه‌و بوو ئه‌گه‌رێ دلخۆشکرنا بابێ خۆ ب کریارا خۆ، هه‌ر وه‌کی د قه‌ولێ "دایک و بابا" دا هاتییه‌:

هه‌که‌ دلێ دایێ خۆش نه‌که‌ی

دلێ بابێ شاد نه‌که‌ی

فایده‌ناکه‌ت سه‌د سالی عیاده‌تی بکه‌ی

ئانکو پارێبوونا خودای ژ مرۆفی ل ئاخرمته‌، ب پێژه‌یه‌که‌ مه‌زن د پارێکرنا ده‌یک و باباندایه‌ ل سه‌ر دنیایێ و د نه‌ئێشاندن و نه‌شکاندن ئاخفتنا ئه‌واندایه‌، بجه‌ئینانا قیانا دایک و بابان خێره‌ و عیاده‌ته‌ و رێکه‌که‌ بۆ بده‌سته‌تفه‌هینانا قیانا خودای. هه‌روه‌سان د ئایینی ئێزدیاندان ده‌یه‌ته‌ گۆتن ئه‌و باشیا ده‌یه‌ته‌ د رێکا هه‌ر که‌سه‌کیدان ده‌رنه‌نجامێ ئه‌نجامدانا قه‌نجیه‌کیان باشیه‌کییه‌، ب هه‌مان شیوه‌ ده‌می نه‌خۆشییه‌کیان

تهنگافیه ک دکه قیته د رڼکا کهسه کیدا دبښن نهغه ژی دهرته نجامی خه له تی و خرابیا نهویه، ل گه ل هندئ هندهک جاران شیوازی قورتالبوون و رزگار بوون ژ تهنگافیان ژی دهرته نجامی باشی و خرابیا مروځانه ل سهر دونیاین، لهوما هم دشین بیژین دهمی باب دووباره پارمیان ددهته کوړی خو یی بچووک، پاداشتی ویه بهرامبه ر نهوئ باشیا نهوی کری و نه هیلا ی بهردموامی ب سڅکاتیکرن ب مرییه کی بهیته دان، ژیه ر نهوئ باشیا نهوی کری کو د ئیزدیاتییدا ب خیر دهیته هژمارتن، ب فروارا خودایي مهن گیانئ نهوی مری ب خو رادبیتهغه و کوړی عهلییی بچووک و هه قال و هه قارین نهوی پ بازرگان ژ چهندين تهنگافی و رڼگران قورتالدهکن، نهغه چهنده ژی د ئیزدیاتییدا هاتییه گوتن کو ههر خیر و باشیه کی پاداشتی خو هه یه، ههر وهکی د قمولین ئیزدیاندا هاتییه:

نهگهر ته خیرهک دابی

د ئاقیدا بهردابی

ل با خودی هندابابی

نهگهر خیرهک بگههینی

پرسیارنه که توو ژ کی دینی

۳-۴ سپهر

ههر وهکی بهری نوکه هاتییه دیارکرن، هیماپین سیه ری د نهفسانه یاندا ب رڼکا پالنهوانی و وینه یین خراب دیاردبیت، وهکی ژن و زهلامین خراب د ناف نهفسانه یاندا و هندهک جاران ژی ب رڼکا گیانهوهرین خراب نهوین وینه یین وان ژ کهقنار گههشتینه مه وهکی مار و دیوان یانه ژی ب رڼکا نهجنه یان نهغه وینه یه دهینه پیشچاق، گهلهک جاران ژی ب رڼکا مالهکا چول یان کانی و ئاقان دهیته دیارکرن. ژ گرنګترین نهوان وینه یین د نهغی سهرهاتییدا رهنګفه داین، نهو ژی (دیو) وهکو هیزهکا خراب و (میرګ) دیسان وهکی هیزهکا خراب و نهفسانه یی د نهغی سهرهاتییدا هاتییه.

دیو

د نهغی سهرهاتییدا دیو وهکو هیزهکا خراب هاتییه و دایه دیارکرن کو نهغی دیوه گهلهک ناریشه یان بو خه لکی دروستدکته و گهلهک کارین خراب بهرامبه ری مروځان نهجامددهت، لهوا زهلامی مهن داخوای ژ کهس بهرامبه ر دکته، ل نهوی جهئ نیزیکی دیوی دبن، پیډجقییه ب زویترین دم ژ ویړی خلاسبن و بله زینن داکو تووشی چ ناریشه یان نهبن ژ دهستی دیو درنده و خرابکار.

به لگه:

... ديسا مه محمود نه پازا، ديسان نه پري راست ديوه كي وه كي گره كي وي هات،
گوتخ: نهغه هنده سالا نهزل ل ئيكي وهكه ته دگه پم، تو ب سهه لي دكه فييه د
دهستين من ده.

مه محمود گوتخ: هه ي كافري موزي دريژ، نه گهر خوه دي حهز كريت تو ئيشه ف
روحى ژ دهستين من خلاص ناكيبه!

ژنشكي شه بوو تهو تهو تولا مه محمود، گوتخ: دهيلكا هه رام، تهو تهو ته، ئاخو
خوونا گوهي ته، دهرمانى چاقي ن عه لي يخ سه ربازرگانچيه.

دهنگه ك ژ تولخ هات، گوت: مانه گوهي ته ژي دهرمانى گوپيپوونا خوندكاره.
ئهو ي گورزه كي مه زن هه بوو، ئافيته مه محمود و كره تۆز و عه جاج.

مه محمود ل پشت زه پي و شووره ك ل ستوي وي دا و هافيته هه ردئ، و نهو ديوه ژي
كوشت، و گوهي وي برى و كره د تشته كي دا و كره د كورگا خوه ده.

پيدفييه بدينه دياركرن كو ديو د نهفسانه ياندا ب چه ندين شيوه يان ديارديت و
چه ندين راماني جودا هه ينه، به لي نهغه هه موو رامانه بو هيژ و هه زرا خراب دزقن، ژبه ركو
هه ر ژ كه قندا ديو وه كو وينه يه كي فه گوهاستي ژ باپ و باپيران و د ناف پراڻيا ملله تي
جيهانيدا هه يه، هه ر ب هه مان هيژ و هه زرا ل پشت كاري خراب، وه كي زورداري و كوشتن و
دزي ... هتد دهيت. كه له ك جاران ژي بوويه نه گه ري خرابكاريي د ناف جفاكاندا. نهغه ل
گوري هه زرا نهفسايي يكو د ته قاي نهفسانه ياندا رهنگه هه دي. دشي ي بيژين ديو د
نهفسانه ياندا ب چه ندين شيوه يان ديارديت: جاران وه كو نه جنه، جاران وه كو جوړه ك ژ
پهريان، ب سه ردا برنا خه لكى ل ناف دهشت و بيابانان، ديو: كريت و پيس و فيلباز. ...

د نهغى سه رهاتيپيدا ژي ديو وه كو وينه يه كي سيبه ري و نهفسانه يي ب سى شيواز و
رهنگان ديارديت، نهو هه رسي رهنگ ژي نهغين ل خوارينه:

۱. كريت و پيس و فيلباز.

۲. وه كو ماره كي مه زن.

۳. وه كو شكه فته كه تاري.

به لگه ژ نهفسانه يي:

مه محمود چه كى خوه كره د دهستى خوه دا و گوتنه وان: بسته پازين، تشته ك نينه.
وهختى پازان و نيغى شهغى قولپى، مه محمود هيژ نه پازايى و ديت دوو چاقان تهيساندا، پابوو

خوه ژ بازرگانان دوورکر و بهرو پېقه چوو، نهېری تشتهک وئ دمهشت گهلهکی مهزنه!
نېزیک بوو، مەحمود زانی مارەکی گهلهکی مهزنه و کسته کستهک وا ژئ دهیت.

مەحمود ب زیرهکییا خوه شورهک ل سەری دا و کوشت و پرت پرت کر. ههک ژ
گۆشتی وی کره د ناف تشتهکی دا و کره د کورکا خوه ده، ب خهپسا مەحمود و زیها
بازرگان ژ خهو رابوون و گازنده ژئ کرن، و گۆتنی: ما مه نهگۆت ئەفه جیههکی خهتهره.
گۆت: پا بوو و چۆ.

سبێ رابوون زهه مەهرهکی مهزن وئ کوشتی، گۆته وان: ههتا هوون د ساخن
فېجه بسته هوون دئ هینه سەر هق میترگی، شهفهک دوویپن دن ژئ ل وئری مان تشتهک
نهدیتن، تیر ل وئ میترگا خوهش مان و گشتان دهستخوهشی لیکر.

ل گۆردی گۆتنا ههموو کاروانییان، ئەفه دمههکی دوور و درێژه ئەف دیوه ل ناف
ئەفی میترگی هه ی و بهردوام و هەر جارەکا کاروانی دهاتن، نهشییان ب ئارامی ل ئەفی
جهی بمینن ژبهردن دپندایهتیا ئەفی دیوی، بهلئ پشتی ئەوی کورپی پاره ژ بابن خۆ وهگرتین
ژبو کرپنا پیدقییاتییێ کاروانییێ، دهمی دجیت پیخهههت کرپنا پیدقییاتییان، د ریکیدا
دبینیت کهسهکی ل گۆرستان مرییهک ب ناف "مهحمود" ژ گۆرئ دهرئخستیه و
سقاکیهتیی پیدکهت، چنکو بهری بجیه بهر دلۆقانییا خودایی مهزن (بمریت) قهرداری وی
بوو، ئەو کورپی کو دئ بیته کاروانی ئەفی چهندي قهبولناکهت و ناهیلئ ئیدی ئەو
سقاکیهتیی ب ئەوی مری بکهت و ل جهی ئەوی مری قهرپن ئەوی کهسی ددهتن، ل
گۆردی ئولا ئیزدییان ژبهرد ئەفی کارئ خیرئ و ب فروارا خودای، گیانی ئەفی مری رادبیت و
ئەهان کاروانییان ژ ئەهان تهنگافییان قورتالدکهت، ب ئەفی چهندي دشپن بیژین ئەو
گۆتنا مهزنان ژئ د ئەفی بوویهریدا رهنگهدهت دهمی دبیزیت: سهد ب خیرا ئیکی دچنه
بههشتی. کهواته ئەف بازرگانه ههموو ژ کۆمهکا نهخۆشییان هاتنه پزگارکرن ب
ئهنجامدانا کیریارهکا باش ژلای ئیک کاروانیقه. ئەفهژی رهنگههدانا ئەوئ سهبهقا قهولئ
ئیزدیانه دهمی دبیزیت:

ئهگەر ته خیرهک دابی

د ئاقیدا بهردابی

ل با خودئ هندابی

بهلگه:

مەحمود گۆتن: مامع عهلی ده ئیجه ژ من په دوعاچی بن، ئەفا من کری تمام ل
گهردهنا وه ئازا، بهلئ پا هوون دزانن ئەز کی مه ۹

گۆتۈ: ناوالله مامۇ، ھەما تە گۆت ئەز مەحموود و ئەم ژى تىنى دزانن توو مەحموودى.

گۆت: باومرىكە ئەز ئەو مریهە، یى وەریس ئاھیتنە ئنگین من و ئەز دكشكشاندم، کوپئ تە ژ خودئ پە کر و سەد زپړ دانه وی کەسئ ئەز دكشكشاندم، و ب ئەمرئ خودئ و ئەمین جبرائیل پووح بەردانه بەر من، داکو ئەز بېمە بیمە خولامئ وه و ئەز وئ قەنجییئ قەدم، چەنکو تشتەك ل با خودئ ھندا نابت.

کەواتە ل قیږئ ئەف چەندا مەحموودئ مەزن کرى و ئەو خزمەتا پیشکیشی بازرگانان کرى، دمرئەنجامئ باشییا ئەوی کوږیپیه ئەوا د دمرحەقئ جەستەیی مریدا کرى و نەھیلای سقکایەتە پښ بھیتەکرن، ئانکو ئەفە گیانی "مەحموودئ مەزنە" د گازی و ھاوارا ئەواندا ھاتی و ژ چەندین تەنگاڅییان قورتالکرن داکو ژ ئەفئ پوژئ و پېدا ب ئارامی کارئ خوږئ بازرگانئ بکەن و ترسا ئەوان ژ ئەوان میږگ و دیوان نەمینیت و ب ئارامی ل ھەر جەھەکی ئەوان بقیئت بېھنا خوہ قەمدن و ل ھەر جەھەکی بقیئت ج ئەوان میږگ و ھەر جەھەکی دی یئ بۆ وان خوښبیت ب شەفئ ئئ بمین.

- میږگ- چەم (کەسکاتی):

میږگ وەکو جەھەکی بېھنقەدانئ د ئەدەبیاتپېدا ب گشتی ب چەندین ناڅان ھاتیپە، چ وەکو باخچە، چەم، بیستان، ئەم دشیپن بیژین ئەفە ھەموو ب پامانا میږگ یان ژى جەھەکی نېزیکی میږگئ دھیتە، بەلئ ب شیوہیەکی گشتی ئەم دشیپن بیژین وەکو جەھەکی کەسک و تږى داروبار دھیتە پېشچاڅ، د ئەفسانەیاندا ژى میږگ ب چەندین شیوہیان دیاردېن، بەلئ ھەر ھەموو ب پامانا جەھ بېنقەدان و سەیرانان ھاتیپە. پەنگئ ژیان، لقین، نویوون و خوہشیپنئ و دموونئ ئارامدکەت و دمرپینئ ژ شینکاتی، ھیشی، ئاشتی، ئارامی و گەشبینیی دکەت، پەنگئ باخچە و دار و پەلگانە، د بیاقئ ئاییندا دلالەتا خېر و ئیمانئپە. دیسان ھیمایئ پاڅزى و نویوونئپە، پەنگئ بوھاریپە و ھندەک دېژن بوھار ئانکو گەنجاتی. د ئەفئ سەرھاتیپا ئەفسانەییپا ژى باسئ میږگئ ھاتیپە کرن وەکو جەھەکی بېھنقەدانا بازرگانان و ب شەفئ ل وېړئ ماینە بۆ بېھنقەدان و نقستن.

بەلگە:

گۆتۈ: د ږېدە میږگەك ھەپە، گەلەكە ب ئاف و گیھا و چەمە د گەلپپەکیدا، ل وېړئ نەسەکن، ژېمرکو گەلەك جارن ئەم ل وېړئ ږازانە و سېئ ئەم ږابوونە زلامەکی مە نەپ ديارە، و مە نزانى ی چ مەسەلپە. قېچە نەبى نەبى ھوون ل وېړئ دږاژین! و جیبپەکی دن ژى وئ ھەپى، زلامئ مە ئئ ھاتنە کوشتنە، وږوہك وئ ئپپە گەلەك مشکیلا دكت، قېچا ل وېړئ ژى بلەزینن.

مهحموود گۆتۆ: بلا مامۆ.

بازرگان مهشاندن، چهند پۆژهكان گههشتنه وئ مێرگا ب ئاف و گيهها، جيهيهكى گهلهكى خوهشه بهس يى ب سههوه، وهختى مهحموود زانى ئهو جيهيه، ل پيشيا كاروان زهڤرى و گۆت: گهلى بازركانان، ئيشهف ئهم دى ل فيرئ بن، گهلهك خوهشه و دهوارين مه دى تير ئافى قهخۆن و دى ئهو ژی مرتاح بن. مهحموودى كچك گۆت: بابى من پيش فى دهڤهري بوو و ئهم ل فيرئ نابن، ئهم دى چاوه ههتا سبهى قهدينن.

كهواته ئهم دشين بيزين مێرگ و باخچه د ئهدهبياتيدا پرانييا جاران ب ئهقان شيوازين ل خوارى دياردين:

باخچه هند گرنگ بوو ههتا دهردورين وى دگرتن، تا كهسهك بى دهستويرى نهچيت د ناڤدا، هندهك جاران سهرديواريدا سترى ژی دكرن دا كهس نهچت ناڤدا، هندهك كهس ژی دچوون دزيئ و ئهو پهريزان كون دكر. باخچه د گرتى بوون و كليل ل دهڤ باغشاني بوون، ئهقه سيمبۆلهكه ژ نيزيكيا زن و ميران.

باخچه د بهاراندا جهين گهشت و سهيرانان بوون.

چاوه خهلهكهكى دهلالهتين خوه بهرامبهري ئهڤى پهنگى ههبوينه، هؤسا ئيزدييان ژی د سهبهقهين قهوليدا ئاماژه ب چوارشه مې هاتيه كرن كو د وئ چارشهمبيده زينگهه و ژيان يا خوهشبوويى و دهشت و چيا و زهڤى ب كهردهما خودى كهسك بووينه و جوانى و خوهشى داينه دونيايى، ل فيرئ پهنگى كهسك پهنگى ژيان و گهشبوون و قهژين و زينگهههكا جوان و ئارام و خوهشه:

ل چارشهمبوويى خوهش بوو ژيان

كهسك بوون دهشت و چيا و زهڤى و زۆزان

ههموو ب كهردهما پهدهش منى يهزدان

((ژ قهولئ چارشهمبوويى))

د سهبهقهيهكا ديда ژ قهولئ سهردهمهرگى باسئ پهنگى كهسك وهكو پهگى ژيانى هاتيه كرن و تيدا پهستا عزرائيل دهيتته كرن و ب پهڤ كهسك ب ناڤدكهت:

عزرائيل پهڤ كهسك

هاورى شارا دچرسك

ئهنه هاتيمه نۆلئ ل كهسى بگرم

ئهنه هاتيمه فى قالبى ژ نهڤهس كم

ل قېرى ئەم دىيىن بېزىن ئەم تەرزىن دەرسىيىكىن د ئەقى سەرھاتىدا پەنگەدەين، ئەم ژی (دېو و مېرگ) بوون و ئەم دېو ل دەوروپەرىن ئەوئ مېرگى وەكى تەرزەكى دەستپىكى و ئەم وینەين د كەقندا د مېشكى مە دا ھاتىيە چاندن پەنگەدەت، وەكى مارەكى مەزن و وەكى دېوەكى مەزن، ھەردو ژی بنەمايىن ھېز و ھازا خرابكارىيى بوون دژى مرققان و مرققاھەتییى، بەلئ مەحمود وەكى ھېزا باش و ھېزا خېرى ديارديت و مەردايەتى و مېرانييا وى ديارديت و مرققان و مرققاھەتییى ب گشتى و ئەوان بازركانان ب تاييەتى ژ ئەقان ھېزىن خراب قورتالدىكەت ژېر ئەم باشييا ل گەل پاراستنا لەشى وى پشتى مرنى ژ سقكاپىيىكىن ھاتىيەكرن.

ئەنجام

۱. د ئۇلا ئىزدىياندا "خېر بەرامبەر باشى" و "شەر بەرامبەر خرابى" دەينە بكارھىنان، چنكو ب ديتنا ئەوان ئەنجامى باشيىن خېرە و ئەنجامدانا ھەر كىرەكە خراب نەخۇشەك يان شەرەك د دويقدايە.

۲. د ئۇلا ئىزدىياندا گەلەك ب باشى و ب تېر و تەسەلى باسنى پىرانييا بابەتەين باشى و خرابى و بابەتەين پاداشت و سزا د ژيانىدا و ل ئاخىرەتتى ژی ھاتىيەكرن، پاداشت و سزايىن ھەر باشى و خرابىيەكىن ل گۆرەي ئۇلا ئىزدىيان ب پۇھن و ئاشكەرايى د ئەقى ئەفسانەيىدا پەنگەدەت.

۳. د ئەقى ئەفسانەيىدا، ب ئەنجامدانا ھەر كارەكى خراب، نەخۇشەك دەھتە د پىكا مرققى خرابكار دا، وەكو سزا بەرامبەر خرابكارىيا ئەنجامداي، ب ئەنجامدانا ھەر كارەكى باش ژی، باشى و خۇشەك دەھتە د ژيانا كەسنى باشدا، وەكو پاداشت بۇ ئەنجامدانا كارى خېرى.

۴. پابوونا گيانى "مەحمودى" و چوون ل گەل كاروانىيان بۇ كارى بازركانى، ديارىيەكا خودايىيە ل سەر دىيائى بۇ ھەموو كاروانىيان ب پاداشت بەرامبەر كارى پاراستنا لەشى وى ژ سقكاپەتيكىن.

۵. چەمكىن دەروونىيىن "كارل گۆستاف يۇنگ" باسدەت، ب شېوازىن جىاواز د ئەقى ئەفسانەيىدا دياردىن، وەكى: كارىن خراب: قومار و سقكاپەتيكىن ب لەشى مېرەكى، تەرزىن دەستپىكى: كارىن باش و پارىكرنا دايك و بابان ب كىرارىن خۇيىن باش، سىيەر: دېو، مېرگ - چەم (كەسكاتى).

۱. پەرتووک

آ. ب زمانى كوردى

۱. باقى نازى (۲۰۱۲) ، فەرھەنگ تېرمېن وئېزەيى، چاپ ئىككى، چاپخانىا ھەوار، دھۆك.
۲. د. مەلۇد ابراھىم ھەسەن(۲۰۰۰) ، قەدەغە شىكېتى، سەيما، دىزىگى چاپ و بىلاو كوردنەوى سەردەم.
۳. سەدىق بۆرەكەيى(۲۰۰۸)، مېژووى وئېزەي كوردى. ھەولېر، دىزىگى چاپ و بىلاو كوردنەوى ئاراس.
۴. شىئان جىجىس عبد الرحمن (۲۰۱۳)، رەنگە دانە ئەفسانە د رۆمانا دىقەرە بەھدىناندا، چاپ ئىككى، ژ وەشانىن پەرتووكخانا گازى، دھۆك.
۵. كۆمەكا قەكۆلەرمان(۲۰۲۰)، كورد و ھەرىما جىزىرا فۇراتى: مېژو، شارستانى، زمان و ئەدەب، چاپ ئىككى، سەنتەرى زاخۇ بۇ قەكۆلېنىن كوردى.
۶. كارل گۇستاف يۇنگ(۲۰۰۵)، مېرۇف و ھېماكانى، وەر: ئاوات ئەھمەد، چاپى يەكەم، دىزىگى چاپ و پەخشى سەردەم، سەيما.
۷. نەسرولاي ئىمامى(۲۰۲۰)، بىنەما مېتۇدەكانى رەخنەي ئەدەبى، وەرگېرپان: سەنگەر نازم و ھېمەد ھوسېن، چاپى يەكەم، چاپخانىا؟ ھەولېر.

ب. ب زمانى عەرەبى

۱. كارل غۇستاف يۇنگ(۲۰۱۶)، الانسان الحديث في البحث عن الروح، ت: معاني صالح، دار الحوار، الطبعة الاولى، سوريا.
۲. ابراهيم فضل الله، علم النفس الادبي، الطبعة الاولى، دار الفارابي، بيروت - لبنان، ۲۰۱۱.
۳. حنا عبود(۱۹۹۹) ، النظرية الادبية الحديثة و النقد الاسطوري، الطبعة الاولى، مكتبة الاسد، اتحاد كتاب العرب، دمشق.

ج. ب زمانى فارسى

۱. كارل گۇستاف يۇنگ (۱۳۷۱)، خاطرات، رؤيا، اندیشه ها، ت: پروين فرامرزي، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوى.
۲. حسن انوشه (۱۳۷۵)، فرهنگ نامه ادب پارسی، جلد ۱، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى.
۳. كارل گۇستاف يۇنگ، جهانگرى، ت: جلال ستارى، تهران، توس، ۱۳۷۲.
۴. كارل گۇستاف يۇنگ (۱۳۷۸)، روانشناسى ضمير ناخودآگاه، ت: عباسعلى اميرى، چاپ دوم، تهران: انتشارات علمى فرهنگى.
۵. كارل گۇستاف يۇنگ، چهار صورت مثالى، ت: پروين فرامرزي، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوى، ۱۳۶۸.

الخير والشر في أسطورة "الراحل الذي قدم خدمة للأحياء" وفقا للمعتقدات الإيزيدية

الملخص

أستخدمت الأسطورة في الثقافة الكردية لتفسير الظواهر المختلفة في الحياة، وكذلك كوسيلة للتعبير عن أفكار الكرد في مراحلهم الأولى من الحياة. من جهة أخرى، نجد أنفسنا أمام محطات البدائية في الحياة ونصل إلى نتائجها، حيث تمتلك الأسطورة في الثقافة الكردية تاريخا عريقا وارتباطا بالوجود الكردي. في المعتقدات الإيزيدية أيضا، كواحدة من الأديان الكردية القديمة والأصيلة، منحت أهمية كبيرة للأسطورة والظواهر الأسطورية. ولكل ظاهرة أسطورة تفسيرية مثل: أسطورة قداسة يوم الأربعاء، أسطورة الحياة والموت، أسطورة خلق الكون، أسطورة الخير والشر، وغيرها.

في هذا البحث، تم التركيز على موضوع أسطورة الخير والشر في الديانة الإيزيدية، الخير والشر مثل القيام بالأعمال الحسنة والسيئة التي يقوم بها الإنسان أو الأفراد، والثواب والعقاب الإلهي للبشر هو نتيجة لأفعالهم، والتي تتجلى بأشكال وأساليب مختلفة. غالبا ما يقال إن الخير هو النتيجة الحتمية للأعمال الصالحة التي يقوم بها الفرد، بينما يعتبر الشر نتيجة للأخطاء أو الأفعال السيئة التي يرتكبها. وفي بعض الأحيان، يتم تفسير الفرج والخلاص من المصائب على أنه نتيجة للأفعال الصالحة، بينما يعتبر الوقوع في المشكلات نتيجة للأفعال السيئة. هذا في الحياة الدنيا، أما في الآخرة، وفقا للمعتقدات الإيزيدية، فإن الجنة والنار هما مكانا الثواب والعقاب الإلهي الذي يتم تحديده بناء على أفعال الخير والشر في الدنيا.

الهدف من إجراء هذا البحث هو معرفة كيفية تناول أسطورة الخير والشر في الأدب الديني الإيزيدي، وكيف تم توضيح الثواب والعقاب المرتبط بالخير والشر وتقييمهما. سيتم ذلك من خلال تحليل أسطورة "الراحل الذي قدم الخدمة للأحياء" مع تقديم أمثلة عن الأدب الديني مثل: الأقوال، الأبيات، الأدعية، القصائد، بهدف تفسير وتوضيح لأي حدث ما. سيجري هذا البحث تحت عنوان "الخير والشر في أسطورة 'الراحل الذي قدم الخدمة للأحياء' وفقا للديانة الإيزيدية".

سيتم تقديم إجابات على العديد من الأسئلة المهمة في هذا البحث. من أبرز هذه الأسئلة التي يجب الإجابة عنها هي: ما هو مفهوم الخير والشر؟ لماذا يتم تفسير العديد

من الأمور في الدين والأدب الإيزيدي من خلال مفهوم الخير والشر؟ ما هو مفهوم الثواب والعقاب في الدنيا والآخرة وفقاً للمعتقدات الإيزيدية فيما يتعلق بالأفعال الحسنة والسيئة؟ ما هي الأسطورة المتعلقة بعقوبة الخطايا مثل: الكذب، الغيبة، السرقة، الافتراء، وغيرها؟ كيف يتم إهانة الميت في هذه الأسطورة؟ كيف يتمكن الموتى من القيام والذهاب مع التجار في قافلتهم؟ لماذا قام هذا الشخص المتوفى؟ ولماذا يقدم المساعدة للتجار؟ هل يبقى هذا الشخص مع التجار أم يعود إلى قبره، ولماذا؟

الكلمات الدالة: أسطورة، الموتى، الإيزيدية، قول، الخير.

Good and Evil in the Legend of “The Deceased Who Served the Living” According to Yazidi Beliefs

Abstract

In Kurdish culture, mythology has been used to interpret various phenomena in life and as a means of expressing Kurdish thoughts in the early stages of life. On the other hand, we find ourselves at the primitive stages of life and reach its outcomes, where mythology in Kurdish culture has a rich history and is connected to Kurdish existence. In Yazidi beliefs, as one of the ancient and authentic Kurdish religions, great importance is given to mythology and mythical phenomena. Each phenomenon has an explanatory myth, such as the myth of the sanctity of Wednesday, the myth of life and death, the myth of the creation of the universe, the myth of good and evil, and others.

This research focuses on the topic of the myth of good and evil in the Yazidi religion, where good and evil are seen as the good and bad deeds performed by individuals, and divine reward and punishment for humans are the results of their actions, manifested in various forms and methods. It is often said that good is the inevitable result of the righteous deeds performed by an individual, while evil is considered the result of mistakes or bad actions committed. Sometimes, relief and salvation from calamities are interpreted as a result of good deeds, while falling into problems is considered the result of bad deeds. In this worldly life, and in the hereafter, according to Yazidi beliefs, heaven and hell are the places of divine reward and punishment, determined by one's good and bad deeds in this world.

The purpose of conducting this research is to understand how the myth of good and evil is addressed in Yazidi religious literature and how reward and punishment related to good and evil are clarified and evaluated. This will be done through the analysis of the myth “The Deceased Who Served the Living,” with examples from religious literature such as sayings, verses, prayers, and poems, to explain and clarify

any event. This research will be conducted under the title “Good and Evil in the Legend of ‘The Deceased Who Served the Living’ According to Yazidi Religion”.

Several important questions will be answered in this research. Among the most prominent questions to be answered are: What is the concept of good and evil? Why are many matters in Yazidi religion and literature interpreted through the concept of good and evil? What is the concept of reward and punishment in this world and the hereafter according to Yazidi beliefs concerning good and bad deeds? What is the myth related to the punishment of sins such as lying, backbiting, theft, slander, and others? How is the deceased insulted in this myth? How do the dead rise and go with the merchants in their caravan? Why did this deceased person rise? Why does he help the merchants? Does this person stay with the merchants or return to his grave, and why?

Keywords: *Myth, the deceased, Yazidi, saying, good.*